

Böcskei Balázs:

Összerendeződéstől összerendeződésig – Critical Mass nemzedék 2012–2015. Az LMP-s egyetemisták-főiskolások értékvilága, aktivitása és társadalmi háttere

Bevezetés

Az alternatív, globalizációkritikai, zöld mozgalmakból és szubkultúrák intézményesedésével létrejött ökopolitikai párt, a Lehet Más a Politika (LMP) 2010 utáni története nem hagyta érintetlenül a pártnak az egyetemi-főiskolai hallgatókhoz való viszonyát sem. Az Aktív Fiatalok Magyarországon első adatfelvételét követően bizonyított volt annak állítása, hogy beszélhetünk az úgynevezett Critical Mass nemzedékről (Szabó A–Kern 2011). Ez a leginkább LMP-s preferenciával bíró szegmensnek 2008-ban még csak halványan látszottak jelei, a 2012-ben és 2014-ben publikált adatok tükrében azonban már empirikusan is bizonyított volt egy olyan ifjúsági csoport megléte (Keil 2012, 2014), amelyet az átlagnál jobban foglalkoztatnak társadalmi és közéleti kérdések, továbbá erős demokratikus elkötelezettséggel bír.

Az LMP sikerét nem csak egy új szavazói szegmens megjelenésével érdemes és lehet magyarázni, hanem azzal is, hogy a párt „olyan szervezeti erőforrásokat, normatív és kognitív struktúrákat és érzelmi kapcsokat hozott létre, amelyek függetlenek voltak az erőforrások, normák és valóságértelmezés mainstream elosztásától” (Soós 2012, 36). Az LMP 2010–2014 közötti legfőbb stratégiai kérdése éppen az volt, hogy miként tudja rezisztens jellegét fenntartani a pártrendszer további szereplőivel kapcsolatban. Ez megnyilvánult a párt politikai kommunikációjában megfogalmazott kormányváltás igénye és különösen az ellenzéki nyilvánosságból a pártra érkező összefogásban való részvételt illető nyomás összehangoltsági kihívásaiban. Soós Gábor 2012-ben a pártrendszer felől közelítette meg ezt az LMP-re vonatkozó stratégiai kérdést, amikor még csak, mint kérdés veti fel, hogy egy esetleges MSZP és LMP közeledéssel visszatér-e a kétblokkrendszer az együttműködési előnyökre és parlamenti logikára alapozva (Soós 2012, 38).

Négy évvel Soós írása után már megállapíthatjuk, hogy a 2010-es országgyűlési választással megbontott kétblokkrendszer nem állt vissza, mindez azonban nem jelenti azt, hogy az LMP visszaesések nélkül vészelt volna át első parlamenti ciklusát. A Republikon Intézet egy évvel a választások előtt arról írt, hogy miután az LMP-ből kiváltak a későbbi Párbeszéd Magyarországért politikusai és a tagság egy része, a párt a „megszűnés határára sodródott” (Republikon Intézet 2013, 17). Az intézet által publikált nagymintás, 3000 fő személyes megkeresésével készített közvélemény-kutatásában, 2013-ban az LMP-re a teljes népesség 2 százaléka szavazott volna, 2014-ben viszont a szavazatok 5,34 százalékát szerezve ismét

parlamenti párt lett. De 2013-ban az előbbi kutatás tükrében még tűnhetett úgy, hogy az LMP lesz az Együtt megjelenésének és az Együtt–PM szövetség létrejöttének igazi vesztese. A Republikon szerint akkor minden ötödik, 2010-ben az LMP-re szavazó 2013-ban az Együtt szavazója volt.

Nem függetlenül ettől, az LMP 2013-ra az egyetemisták és főiskolások körében is visszaesett. Míg az Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012 adatai alapján az LMP a második legnépszerűbb (29%) az egyetemisták-főiskolások körében, addig 2013-ra 10 százalékkal esett vissza úgy, hogy közben az Együtt–PM a nappali tagozatos hallgatók 14 százalékát tudhatta maga mögött.

A Republikon kutatása szerint az LMP szavazói 2013-ra a fővárosban koncentráálódtak, 44 százalékuk élt ott, vidéki községekben támogatóinak csak 13 százaléka. Az LMP-sek túlnyomó többsége 2014 után egy baloldali-ellenzéki pártokból létrejövő kormányt látott volna szívesen, köreikben erősödött a zöld, környezetvédő identitás és gyengült a liberális önképpel bírók száma (Republikon Intézet 2013, 18). Enyedi Zsolt és szerző társai által 2014-ben publikált eredmények alapján az LMP szavazói közül a foglalkozási csoportokat tekintve a diplomás-, illetve egyéb szellemi munkát végzők voltak a legtöbben, emellett a települések méretének növekedésével egyre több LMP-s szavazót találhattunk (Enyedi–Fábián–Tardos 2014. 553–555).

Az LMP támogatottságának változása tehát nem független a párt integritásának alakulásától sem: amíg a leginkább Bajnai Gordon nevével fémjelzett Együtt–PM szövetség fennállt, addig az LMP visszaszorult a hallgatók körében, majd ahogyan az Együtt aktivitása visszaesett – nem utolsósorban a választási időszakok elmúlásával, Bajnai visszalépésével, a baloldali zöld-liberális pártszövetség felbomlásával – annak támogatottsága is jelentősen visszaesett, és az LMP pedig ismét a második legnépszerűbb párt lett az egyetemi és főiskolás hallgatók körében.

Az LMP 2012 év végén kiteljesedő belső értékrendbeli és stratégiai vitákat követően a politikai újságírás és az ökopártot elhagyók visszatérő állítása volt az LMP „jobbra tolódásának” hangoztatása. Kovarek Dániel tanulmánya (Kovarek 2015) ezt az állítást vagy feltételezést járta körül, mégpedig a 2010 és 2014-es egyéni választókerületi jelöltek vizsgálatának tükrében. Ehelyütt hangsúlyozni kell – amit természetesen a szerző sem mulaszt el –, hogy egy párt elitjének értékrendje, bal-jobb tengelyen elfoglalt pozíciója nem tükrözi teljes egészében a tagság értékrendszerét. A kutatás eleve csak az országgyűlési képviselők egy részhalmazára fókuszált, mégpedig az egyéni választókerületben indulókra. A kérdőíves válaszok statisztikai elemzése és a képviselőjelölti programok tartalomelemzésével Kovarek arra a megállapításra jutott, hogy az LMP-nek a nyilvánosságban gyakran visszatérően emlegetett „jobboldali fordulata” leginkább egy percepció jelenség, mintsem attitűdbeli változás. Bár az egyéni választókerületi jelöltek bemutatkozásainak és rövid programjainak

tartalomelemzése alapján megállapítható, hogy 2014-re a korábbinál kevésbé karakteresen jelennek meg baloldali értékek, továbbá arányában és számában több jobboldali értéket vonultatnak fel az egyéni jelöltek, de 2010-hez képest e különbség még nagyvonalúan sem értékelhető szubsztantíve szignifikánsnak. Míg a hagyományosan baloldalhoz társított értékek és orientációk előfordulási aránya 10 százalékkal kisebb lett, ugyanakkor a konzervatív értékrendet megjelenítő kampányanyagok relatív száma lényegében stagnált (Kovarek 2015, 203). Emellett az egyéni jelöltjeik anyagaiban az ökopolitikai, zöldpárti, posztmaterális jelleg is kevesebb mértékben volt hangsúlyozva 2014-ben, mint 2010-ben. Viszont a 2010-es és a 2014-es álláspontok nem különböznek szignifikánsan egymástól a két jelöltcsoport sem saját bal-jobb pozíciójuk, sem a libertárius-autoriter tengelyen elhelyezhető ügyek tekintetében (Kovarek 2015, 213).

Ennek kontextusában is érdemes lesz megvizsgálni az egyetemista-főiskolás LMP-seket: ha már a képviselőjelöltek esetében nincs „jobboldali” elmozdulás, akkor vajon a LMP-s hallgatók beszélhetünk-e arról, hogy 2015-ra értékeiket tekintve jobbra húzódtak volna, vagy az alább vizsgált esetben sem áll ez fenn.

Az előző mellett az alábbiakban az Aktív Fiatalok Magyarországon egyes hullámainak tükrében annak vizsgálatára helyezünk jelentősebb hangsúlyt, hogy az adatok tükrében mennyiben különbözik az Együtt–PM megjelenése előtti LMP-támogató, az előbbi pártszövetség visszaesése utáni LMP-s pártpreferenciával bírótól. Mivel a pártszövetség a 2013-as adatok tükrében is leginkább az Együtt–PM javára veszített támogatókat, így az eltávozás előtti, közbeni, majd a „visszatérők” tükrében lehetőség nyílik egy így elvégzett összehasonlításra.

LMP-s hallgatók társadalmi-demográfiai háttere

Az LMP az első adatfelvétel során a Jobbik mögött a második azon pártok sorában, amelyet pártpreferenciaként jelöltek meg a hallgatók: 2011-ben 18 százaléka (17, 9%) támogatta, innen esett vissza 2013-ra (8,6%) leginkább az Együtt–PM megjelenésének következtében. Két évre rá az LMP viszont a legjelentősebb növekedést mutatta fel, az összes megkérdezett 14,5 százaléka jelölte meg az ökopártot, miközben a baloldali-liberális oldal pártjai érdemben nem mutattak növekedést – a már különálló Együtt jelentősen visszaesett a válaszadók körében (2,8%).

Okkal feltételezhetjük, hogy a korábbi kutatásban az Együtt–PM táborát erősítők visszataláltak az LMP-hez. Érdemes megemlíteni, hogy bár kis számban, de Kétfarkú Kutyapártot támogatókat is találunk a pártvlasztók körében. Az adatokon időben túlmutatóan, távlatosan azzal a feltételezéssel lehet élni, hogy leginkább ez utóbbi párt jelenthet és tarthat igényt LMP-től felé vándorlókra, nem utolsó sorban a kétfarkúak politikai osztály kritikus és protest-jellegének 2015-2016-ös – különösen a menekült, migráns-, bevándorló kampányban mutakozó – láthatóságának és aktivitásának növekedésével.

1. táblázat.
Pártpreferencia a hallgatók körében, 2011–2015
(százalékos megoszlás)

	megoszlás		
	2011	2013	2015
DK	3	1	2
Fidesz	15	16	12
Jobbik	19	16	20
LMP	18	9	14,5
MSZP	4	3	2
Együtt-PM	0,0	15	0
Együtt	0,0	0,0	3
PM	0,0	0,0	1
Kétfarkú Kutypárt	0	1	1,5
Semmiképp se menne el szavazni	7	5	9
Érvénytelenül vagy egyikre se szavaznék	2	1	2
Nem tudja/nem válaszol	31	33	32
Egyéb párt	1	1	1
Összesen	100	100	100

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

Az LMP-sek átlagéletkora különösebb változáson nem esett át: 2011-ben 22% volt, addig 2015-ben lényegében ugyanennyi (23%). Míg 2011-ben többségében voltak a nők (59%), addig 2015-ra a nemenkénti megoszlásban a férfiak kerültek előbbre (56%) az LMP egyetemista-főiskolai támogatói körében – a zöld pártok általában a nők körében szoktak kiugróbb támogatottsággal bírni, az első hullám adatai igazolták ezt a tézist.

Az LMP városi jellege már a 2010-es országgyűlési választáson is egyértelmű volt, amikor is az ökopárt szavazatainak 31 százalékát Budapesten, további 11 százalékát pedig az agglomerációban szerezte meg (Szabó 2013, 103). Érdekességgéppen jegyezzük meg, hogy az LMP legjobb és legrosszabb fővárosi eredményei 2010-ben egybe estek azokkal a körzetekkel, ahol az SZDSZ 2002-ben és 2006-ban legjobban, illetve legkevésbé eredményesen szerepelt. Az LMP is legrosszabb eredményt az alacsony státuszúak által lakott városrészben érte el (Szabó 2013, 105, 107.).

Egyetemisták és főiskolások lakóhelyüket tekintve 2015-re leginkább a megyei jogú városokban voltak legnagyobb számban (34%), s bár 2011-hez képest (33%) csökkent a budapestiek aránya, de a 2015-ös adat, szinte megegyezik a két évvel korábbival (28%). Egyetemisták és főiskolások körében is tartja magát a tézis, mely szerint minél kisebb a település, annál

kevesebb LMP-st találunk ott. Egyéb városokat illetően 2015-re az LMP-sek 16%-a, községekben 22 százaléka lakott. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a párt támogatói nem kizárólag a fővárosból kerülnek ki. Több éves távlatban a községekben beszélhetünk egy kisebb elmozdulásról, 2011-ben 16 százaléka lakott e településtípuson, ez a szám emelkedett 22 százalékra.

Az adatok tehát nem meglepőek, az LMP továbbra is alapvetően urbánus szervezettségű, Budapest-központú táborral rendelkezik, a falu-város különbség téren nincsen jelentősebb elmozdulás egyik felől a másik irányba. A vizsgált generációs szegmensben is fennáll a zöld pártok azon általános jellegzetessége, hogy a városiak felülreprezentáltak abban, sőt körükben az LMP a legnépszerűbb párt a fővárosban. Emellett a vizsgált hallgatók körében a nagyvárosokban is a Jobbikhoz hasonló támogatottsággal rendelkezik.

2. táblázat.
A hallgatók megoszlása lakóhely típusa szerint, 2011–2015
(százalékos megoszlás)

	2011					LMP	
	MSZP	DK	Fidesz	Jobbik	LMP	2013	2015
Budapesten	26	34	29	13	33	28	27
Megyei jogú városban	30	13	21	26	25	32	34
Egyéb városban	26	30	31	31	25	21	16
Községben	16	23	17	27	16	19	22
Külföldön	1	0	2	1	1	1	2

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

A szülői háttér hatással lehet a politikai tudásra, szocializációra, politikáról kialakított képre, az LMP-sek ebben a tekintetben politikailag képzetesebb családi háttérrel indulnak. Az LMP-sekre nem csak lakóhelyük tekintetében jellemző a magasabb státusz, hanem az édesapa legmagasabb végzettsége alapján is magas a felsőfokú végzettségű háttérrel bírók aránya. Míg 2011-ben még csak az LMP-s egyetemisták-főiskolások 42 százaléka tartozott közéjük, addigra számuk 2015-ra elérte az 50 százalékot – a 2013-as adatfelvétel során (47%) is csak az Együtt–PM-támogatóinak körében (55%) volt magasabb az arány. A három hullám adatait összehasonlítva a szakmunkás végzettségű környezettel bírók körében volt jelentősebb visszaesés (2011: 23%; 2013: 20%; 2015: 12%). Míg a szakközép hátterű családok aránya végeredményben változatlan volt (20–21%), addig 2015-ra 16 százalékra emelkedett. E téren sem változtak meg különösebben az LMP-s támogatói: mindhárom hullám egy markáns értelmiségi hátteret körvonalaz, s ezen az Együtt–PM fennállása, majd visszaesése sem módosított.

3. táblázat.

A hallgatók megoszlása az édesapa legmagasabb iskolai végzettsége szerint, 2011–2015 (százalékos megoszlás)

	év	DK	Fidesz	Jobbik	LMP	MSZP	Együtt- PM	Együtt	PM
max. 8 osztály	2011	0	2	3	2	3			
	2013	8	3	3	3	2	2		
	2015	0	1	4	2	0		0	0
szakmunkásképző, szakiskola	2011	19	18	31	23	33			
	2013	13	17	30	20	29	14		
	2015	0	6	14	12	5		9	0
szakközépiskola, technikus	2011	19	25	27	21	17			
	2013	25	21	25	21	29	19		
	2015	18	14	21	20	11		18	0
gimnázium	2011	11	10	9	11	9			
	2013	13	11	13	9	2	10		
	2015	18	21	23	16	32		23	17
felsőfokú	2011	51	46	31	42	38			
	2013	42	48	29	47	38	55		
	2015	65	58	39	50	53		50	83

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

A kutatás két hulláma alapján megállapítható, hogy emelkedett azon LMP-sek száma, akik anyagi értelemben a szüleiktől függetlenül élnek. Az LMP támogatói e tekintetben kevésbé különböznek a baloldali pártjaitól, 2013-ban 35 százalékuk nem élt külön kasszán szüleitől.

4. táblázat.

LMP-s hallgatók megoszlása anyagi függetlenség szempontjából, 2011–2013, „Szüleidtől külön kasszán élsz-e - igen, nem, részben igen (százalékos megoszlás)

	2011	2013
Igen	19	22
Nem	40	35
Részben igen, részben nem	41	43

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

A 2015-ös kutatásban az anyagi függetlenségre vonatkozó kérdés nem szerepelt, ugyanakkor a szubjektív anyagi helyzetre vonatkozólag állnak adatok rendelkezésre. Az LMP-sek körében mindhárom hullámban a pénzüket beosztani képesek voltak legnagyobb számban, arányuk 51-55 százalék között mozgott. Egyedül a 2015-ös hullám esetében alkották már a gond nélkül élők az ökopárt támogatóinak egy jelentős részét. Az adatokból kitűnik, hogy az LMP-s egyetemisták és főiskolások nem a nélkülöző társadalmi csoportokból érkeznek, magas státuszú háttérből következő (viszonylagos) anyagi biztonság jellemzi őket.

Lényegi elmozdulást nincs azt illetően sem, hogy az LMP-sek mekkora részéről beszélhetünk úgy, mint aki dolgozott vagy tanult már külföldön. Míg, 2013-ban az LMP-sek 16 százalékára, addig 2015-ben 19 százalékára volt ez igaz, viszont utóbbi évre jelentősen visszaesett körében azok száma, akik a közeljövőben külföldi egyetemi vagy főiskolás tanulmányokat terveznek (2013: 51%, 2015: 19%).

LMP-s hallgatók és a közélet

A Critical Mass nemzedék meghatározásakor nem csak az értelmiségi családi háttér megléte, hanem a köznyelvben csak 2006 utáni sajátos „politikai szocializációval” illetett folyamat miatt is élénk közéleti és politikai érdeklődéssel számoltunk. Bár az LMP mozgalmi háttérének, szubkulturális kötődéseinek erőteljes szellemi háttérrel van, azok mégsem lennének elégséges magyarázatok a pártrendszerben való betörésére. Kevésbé a nyugati esetekből ismert „zöld” kérdés politikai elismerésének, a különböző környezetvédelemmel kapcsolatos ügyek vagy a radikális zöld közpolitikai gondolkodás megerősödésének tudható be a párt 2010-es sikere. Emellett a társadalom struktúrában sem következett be olyan radikális fordulat, mint amelyet a nyolcvanas évek posztmaterialista korszakának nyitányaként ismerünk, vagy amely a korabeli állam és gazdaság kapcsolatára adott reakcióként tárgyalt a pártirodalom (Bürklin, 1985: 464.). Sokkal inkább a 2006 utáni politikai események csoport és politikai identitásképző ereje bizonyult erősebbnek, bár a Critical Mass nemzedék esetében mindez inkább a hagyományos politikától való elfordulásaként és új értékek kereséseként vált meghatározóknak (Keil, 2012: 159.).

5. táblázat.

Hallgatók közéleti érdeklődése, 2011–2015 „Mennyire érdekel téged a politika?” (1–5, 1= egyáltalán nem, 5= nagyon érdekel, százalékos megoszlás).

		DK	Fidesz	Jobbik	LMP	MSZP	Együtt– PM	Együtt	PM
egyáltalán nem érdekli	2011	2	9	9	11	14			
	2013	17	13	16	15	15	11		
	2015	12	15	19	16	10		9	17
2	2011	9	22	21	20	22			
	2013	13	14	16	20	34	12		
	2015	18	22	24	23	30		27	17
3	2011	20	19	24	21	17			
	2013	29	29	24	24	19	26		
	2015	41	29	23	31	30		23	0
4	2011	39	24	22	30	28			
	2013	17	21	20	18	13	28		
	2015	24	23	23	18	25		9	33
nagyon érdekli	2011	26	24	22	17	16			
	2013	25	23	23	23	19	23		
	2015	6	10	10	12	5		32	33

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

Ez az elfordulás általánosságban is jellemző volt az LMP-szimpatizánsok körében, ugyanakkor 2011-hez képest (17%) annyiban negatívabb a kép, hogy a politika iránt jelentőst érdeklődést mutatók száma bár nem a legalacsonyabb, de 2015-re elmarad (12%) a korábbi évek eredményeihez képest. Élhetünk azzal a feltételezéssel, hogy az egyébként is gyengébb elkötelezettségű LMP-szek körében nem utolsó sorban az utóbbi évekre való reflexióként még inkább mérséklődött a politika és közélet iránti intenzív figyelem. Ezzel párhuzamosan pedig emelkedett azon LMP-szek aránya, akiket egyáltalán nem érdekel a politika, legalábbis kevésbé elkötelezettek azok aktualitásainak követései iránt. Az LMP fiataljait sem kerüli el tehát az az általános trend, hogy a hallgatók elfordulnak a politikától, a kiábrándultság emelkedése nem függetlenül a részvételi lehetőségek szűkülésétől, politikai rendszer általános percepciójától.

A előbb utaltunk rá, hogy az LMP egyetemistákon és főiskolásokon túli szavazótáborára is jellemző a kisebb aktivitási hajlandóság egy „most vasárnap tartott szavazás” alkalmával, és míg a „valószínűleg” vagy „biztosan nem menne el” aránya nem változott (előbbi: 2011: 10%, 2015: 9%; utóbbi: 2011: 5%, 2015: 3%), addig a részvételüket „biztosan” ígérők jelentősen esett vissza 2015-re (2011: 60%, 2015: 50%). Ezzel szemben a másik nemzedéki tábor, a Jobbik egyetemista-főiskolás támogatói meglehetősen elkötelezettek, többségük „biztosan” vagy

„valószínűleg” elmenne az urnákhoz. Az összes hallgató tekintetében az LMP-sek részvételi hajlandósága felettük van, hiszen előbbieknak csak 46%-a válaszolta azt, hogy biztosan, míg 32%-a, hogy valószínűleg elmenne egy választásra. Jelentősebb visszaesés az LMP-sek esetében a három hullámot átívelően csak a biztosan résztvevők számát illetően volt, a régi-új LMP-támogatók a passzivitás tartományaiban jobban hasonlítanak egymásra.

6. táblázat.
LMP-s hallgatók választási részvételi hajlandósága, 2011–2015
(százalékos megoszlás)

		DK	Fidesz	Jobbik	LMP	MSZP	Együtt-PM	Együtt	PM
biztosan elmenne	2011	83	71	69	60	68			
	2013	63	71	65	59	60	73		
	2015	59	53	64	50	45		82	50
valószínűleg elmenne	2011	17	22	23	26	14			
	2013	25	22	27	24	28	21		
	2015	29	34	29	37	50		14	50
valószínűleg nem menne el	2011	0	6	6	10	14			
	2013	13	6	5	13	8	5		
	2015	12	8	5	9	5		5	0
biztosan nem menne el	2011	0	2	3	5	3			
	2013	0	2	4	5	4	2		
	2015	0	5	2	3	0		0	0

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

Ugyanakkor a választási részvételen túlmutató aktivitások némelyikében egyre nagyobb számban vesznek részt az LMP-sek. Aláírásgyűjtést illetően 2011-ben még csak 8 százalékuk, 2013-ban már 30, végül 2015-ben 23 százalékuk aktivizálódott. Politikai nyilatkozatot és tiltakozó petíciót 2013-ra ugrásszerűen többen írt alá (44%), és még a 2015-ös adatfelvétel is a négy évvel korábbihoz (7%) képest magas százalékos arányról számol be (28%) e téren. Mindezen megnövekedett aktivitás nem elválasztható attól, hogy ezek az akciók, „meg is találhatták” az érintetteket, a laza, digitális hálózatokban való lét nyújtja ennek lehetőségét, akárcsak az, hogy a tárgyalt években nagy számban kezdeményeztek politikai és civil szervezetek is különböző aláírásgyűjtésbe torkolló tiltakozásokat. Az utcai tüntetések 2010 utáni gyakoriságával számolva nem lehet meglepő, hogy az egyetemista-főiskolás LMP-sek mind többjük nyilatkozott úgy, hogy részt vett törvényes demonstráción vagy tüntetésen (2011: 6%, 2013: 40%, 2015: 35%). E téren egyre aktívabbak lettek az LMP tárgyalt támogatói, és 2015-re az összes egyetemistát és főiskolást meghaladó mértékben aktívak. Mindez nem jelenti azt, hogy a párt(ok)hoz már szorosabban kötődő tevékenységekben hasonlóan aktívan

vennének részt: kampánytevékenységhez 2011-ben 3 százalékuk, 2015-ben 5 százalékuk kapcsolódott valamilyen módon, politikai jelvények viselése éppúgy nem különösebben jellemző rájuk (2015: 3%), mint ahogyan pártokban vagy azok rendezvényeinek való részvétel is kerülik tulajdonképpen (2013: 9%, 2015: 3%). Ezek a százalékos arányok is csak megerősítik, olyan tevékenységek, mint például a pénzadományozás vagy egy termék bojkottja, amelyek alapvetően kevésbé jelentős politikai elkötelezettséget és integráltsági fokot feltételeznek népszerűbbek, mint amelyek közvetlen kapcsolatot létesítenek a politikai rendszerrel vagy annak valamely aktorával.

7. táblázat.

LMP-s hallgatók közéleti aktivitása, 2011–2015, „Az alábbi tevékenységek közül részt vettél-e valaha bármelyikben?”
(az „igen” válaszok százalékos megoszlása).

	2011	2013	2015
aláírásgyűjtés	8	30	23
politikai nyilatkozatok, tiltakozó petíciók aláírása	7	44	28
törvényes demonstráció, tüntetés	6	40	35
spontán tüntetés, utcai vonulás	2	25	12
zavargás	0	1	-
szándékos termékbojkott	2	41	25
kampánytevékenység	3	13	5
szavazásra biztatás	-	-	-
politikai jelvények, jelképek viselése	-	13	3
politikussal vagy önkormányzati képviselővel történő kapcsolatba lépés	-	23	14
tevékenység egy politikai pártban, rendezvényein való részvétel	-	9	3
képviselőjelölt	-	2	-
tisztviselő	-	12	-
egyéb mozgalomban való részvétel	-	5	-
pénzadományozás	-	20	-

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

Az LMP-s hallgatók értékvilága

A politikai szocializáció egyik kiemelkedően fontos tere a család, az LMP-sekről pedig elmondható, hogy egyrészt ismerik szüleik politikai kérdésekre vonatkozó ismereteiket, másrészt azokkal leginkább csak részben értenek egyet, éppúgy vitatkoznak is. Azok aránya, akik nem ismerik, vagy nem értenek egyet, meglehetősen kicsi, ugyanakkor a szüleik politikai állásfoglalásának ismerete, illetve az azokra történő reflexió nem meglepő olyan családi háttérrel bírók esetében, mint amely az LMP-s felsőoktatásbeli támogatókat leginkább jellemzi (magasabban kvalifikált szülők).

8. táblázat.
LMP-s hallgatók egyetértése szüleikkel, 2011, 2015
(százalékos megoszlás)

	2011	2015						
	LMP	LMP	DK	Együtt	Fidesz	Jobbik	MSZP	PM
Igen	22	31	29	32	52	38	30	17
Nem	9	10	0	0	3	9	0	17
Részben igen, részben nem	63	50	59	59	35	46	65	67
Nem ismerem a szüleim nézeteit	6	10	12	9	10	6	5	0

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012 és 2015.

A tanulmány egyik fő kérdése annak megválaszolása, hogy az Együtt–PM kiemelkedő támogatottsága előtt és után mennyiben változtak meg az LMP-szavazói. Kovarek Dániel fenti kutatása már kísérletet tett az LMP-s egyéni képviselő-jelöltek önképének összehasonlítására, mindezt jelen tanulmányban az egyetemista-főiskolása LMP-s baloldali-jobboldali, liberális-konzervatív, mérsékelt-liberális skála mentén tekintettük át. Azzal számolunk, hogy az új pártok megjelenése befolyásolhatta, hogy miként pozícionálták magukat a korábbi, majd későbbi ökopárt-támogatók. Az Együtt–PM megjelenésével okkal feltételezhetjük azt, hogy a leginkább baloldali, liberális és mérsékelt pólushoz hajlók hagyták el a miatta az LMP-t, majd pedig tértek vissza kisebb arányban.

9. táblázat.
LMP-s hallgatók önmeghatározása a bal-jobb, a liberális-konzervatív, mérsékelt-radikális skálán (1–7), 2011–2015
(átlagpontok, 1-es baloldali 7 –es jobboldali; 1-liberális 7 konzervatív, 1-mérsékelt, 7-es radikális).

		DK	Fidesz	Jobbik	LMP	MSZP	Együtt–PM	Együtt	PM
bal–jobb	2011	3,0	5,5	5,4	3,7	2,7			
	2013	3,5	5,5	5,5	4,1	2,6	3,1		
	2015	3,5	5,0	6,3	5,1	3,1		2,6	3,3
liberális–konzervatív	2011	2,6	4,4	4,2	2,8	3,2			
	2013	2,9	4,5	4,5	3,4	2,8	2,6		
	2015	3,2	4,4	5,4	4,4	3,6		2,7	2,7
mérsékelt–radikális	2011	2,8	3,4	4,8	3,2	3,4			
	2013	2,6	3,5	4,9	3,6	3,0	3,1	2,7	
	2015	2,5	3,3	5,6	4,5	3,0		3,3	2,3

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

A bal-jobb skála vonatkozásában az LMP produkálta a legjelentősebb elmozdulást (2011: 3,7; 2015: 5,1), önmeghatározásukat tekintve a 2015-ös támogatói körében változott a bal-jobb skálán elfoglalt pozíció, támogatói bázis jobbra tolódott, mely magyarázható azzal, hogy a korábbi baloldali önképpel bírók hagyták el inkább a párt támogatói körét, és fordultak az Együtt(-PM) irányába. Ennek megfelelően a liberális-konzervatív skála tekintetében is a korábbiakhoz képest jelentősebb elkötelezettségek tapasztaltunk (2011: 2,8; 2013: 3,4; 2015: 5,5). Előbbiek értelemszerűen magukkal hozták a mérsékelt-radikális skálán történő elmozdulást is, a 2015-ös eredmények egy, a korábbiakhoz képest radikálisabb pozíciót és önképet mutatnak.

10. táblázat.

LMP-s hallgatók demokráciával kapcsolatos attitűdje, 2013, 2015 „A következő kijelentések közül melyik áll a legközelebb a Te véleményedhez?”
(százalékos megoszlás)

	2013	2015
A demokrácia minden más politikai rendszernél jobb	63	65
A hozzám hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint a másik	21	21
Bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokrácia	12	15
A mai magyarországi helyzet annyira rossz, hogy a diktatúra jobb lenne	4	0

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 és 2015.

A demokráciára vonatkozó attitűdöt illetően az LMP-támogatói egyöntetűen a támogató állásponton vannak, ebben a vonatkozásban egyrészt az összes hallgató átlaga felett vannak (utóbbi esetben 2015-ben 47%-os az egyöntetű támogatók aránya), és csak az Együtt támogatói elkötelezettebbek (68%). Az LMP-s egyetemisták és főiskolások egy teljes népességen felvett kutatás eredményeihez viszonyítva egyrészt még az országos átlaghoz képest is elkötelezettebbek a demokrácia iránt – utóbbi esetben 48 százalék van azon az állásponton, hogy a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb (Szabó–Gerő 2015, 52). Az LMP-s egyetemisták és főiskolások esetében – szemben az utóbbi említett kutatással – egyharmad alatti az úgynevezett rendszerszkeptikusok aránya is, azaz, akiknek lényegében mindegy milyen rendszerben él. A politikai rendszertől és aktoraitól való távolságtartás ellenére tehát az LMP támogatóit olyan mértékű demokrácia-kiábrándultság nem jellemzi, mint a teljes népességet. Általánosságban is igaz, hogy az LMP szavazói átlagot meghaladó mértékben gondolkodnak úgy, hogy a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb (Szabó–Gerő 2015, 53).

Másrészt az LMP egyetemista-főiskolás támogatói nagyobb részük kritikus a demokrácia jelenlegi működésével, és bár van egy jelentős arányemelkedés a többé-kevésbé elégedettek javára, de így is többségében vannak a jelenlegi állapottal és intézményrendszerrel elégedetlenek. Hozzá kell tenni, hogy a baloldali ellenzék támogatói még kritikusabban ítélik meg a jelenlegi viszonyokat, ugyanakkor ez pártjaik álláspontját ismerve nem meglepő. A baloldali-liberális politikai kommunikációnak egy meghatározó részét teszi a jelenlegi magyarországi

viszonyok democráciadeficitjeire való figyelemfelhívások, továbbá már-már a hazai viszonyok demokrácia fennállásának megkérdőjelezése is.

11. táblázat.

**A hallgatók elégedettsége a demokrácia működésével kapcsolatban, 2011-2015,
„Mennyire vagy elégedett a demokrácia működésével az országban?”
(százalékos megoszlás)**

	2011	2013	2015
Egyáltalán nem	47	44	35
Nem igazán	43	43	41
Többé kevésbé	10	13	23
Teljesen	0	1	0

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 és 2015.

Korábbi hullámokból egyértelműen beazonosítható volt az így jellemzett Critical Mass nemzedékként jellemzett identitás. Ez utóbbi olyan ismérvekkel bírt, minthogy européer, zöld és demokratikus gondolkodású. A zöld hallgatók körében a bal-jobb, konzervatív-liberális, és konzervatív-mérsékelt skálán történő elmozdulások ellenére sem lehet arról beszélni, hogy alapvető elmozdulás lett volna a korábbi identitásjegyeitől. Egyedül a zöld identitás esett vissza, de így stabilak az eredendő Critical Mass nemzedéki jegyek.

12. táblázat.

**LMP-s hallgatók öndefiníciója, „Melyik politikai eszme áll legközelebb a
gondolkodásodhoz?” kérdés alapján, 2013–2015
(százalékos megoszlás)**

	2013	2015
liberális, szabadgondolkodású	43	44
européer/nyugatos	11	16
konzervatív, hagyománytisztelő	5	2
erős nemzeti érzésű	0	3
rend és stabilitás	8	11
szociáldemokrata	2	1
zöld, környezetvédő	22	17
vallásos, hívő ember	6	6
kereszténydemokrata	2	0

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 és 2015.

Az LMP-sek attitűdjeit kulturális szempontból vizsgálva kisebb elmozdulásokról beszélhetünk az egyes hullámokat illetően. A kérdések egy részében konzervatív, tekintélyelvűség

irányba történő mozgásokat rögzíthetünk a gyermeknevelést és az erős vezetést illetően, de még így is jelentősen elmaradnak ezek az értékek a többi párt vagy az összes hallgató átlagától (utóbbi esetben a 2015-ös átlag 3,42, illetve 3,06). Rendpárti vonások hullámról hullámra történő erősödése ugyanakkor jelzi, hogy a 2015-ös felsőoktatási tábor értékrendje nincs minden tekintetben fedésben a Critical Mass genezis nemzedék attitűdjével. Összhangban támogatói liberális öndefinícióval egyrészt messze a többi pártot és összes egyetemistát és főiskolást tekintve utasítják el a cigánytársadalom stigmatizálását – ahogyan bár nem olyan mértékben, mint a 2015-ös hullámban például az Együtt vagy a 2013-as az Együtt–PM, de elutasító a férficentrikus társadalomképpel kapcsolatban is. A párt támogatói nem csak a romákra vonatkozó előítéletek visszaütésében következetesek, hanem szociális érzékenységükben, a szegénység okainak feltárása során sem a szegényeket okolják helyzetükért.

13. táblázat.

LMP-s hallgatók attitűdjei néhány fontosabb politikai kérdésben, 2011–2015 (átlagpontok, 1–5 skálán).

	2011	2013	2015
A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy a legfontosabb az engedelmesség és a tekintélytisztelt	2,92	2,75	3,06
Az országnak nem politikai programokra van szüksége, hanem erős kezű vezetőkre	2,53	2,65	2,82
A szegények többsége saját maga felelős azért, hogy szegény	2,15	2,01	2,19
A bűnözési hajlam a cigányok vérében van	1,86	1,74	1,78
Fokozott szigor szükséges a közrend védelmében	2,66	2,99	3,37
A férfi dolga az, hogy pénzt keressen, a feleségnek a háztartással és a gyerekekkel kell foglalkoznia	2,55	2,10	2,07

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

Összefoglalás

A fentiekben az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás egyes hullámainak tükrében arra kerestük a választ, hogy mennyiben különbözik az Együtt–PM megjelenése előtti LMP-támogató, az előbbi pártszövetség visszaesése utáni LMP-s pártpreferenciával bírótól. Tettük ezt annak okán, mivel a párt a 2013-as adatok tükrében is leginkább az Együtt–PM javára esett vissza, így az eltávozás előtti, közbeni, majd a „visszatérők” tükrében lehetőség nyílt egy így elvégzett összehasonlításra.

Ezt illetően megállapíthatjuk, hogy a tanulmányban címében megfogalmazott „összerendeződés” kifejezés megfelelően illusztrálja a 2011–2015 közötti időszakot. A 2011-ben Critical Mass nemzedékké összerendeződött LMP-s hallgatók értékeikben, közélethez való viszonyukban, társadalmi és demográfiai hátterüket tekintve jóval több ponton hasonlítanak a 2015-ös LMP-s egyetemisták és főiskolások, mint amennyi különbséget beazonosítottunk.

A felsőoktatási hallgatók körében támogatottságát visszaszerezve bár a bal–jobb skála vonatkozásában az LMP-s tábor produkálta a legjelentősebb elmozdulást – vélhetően kevesebb baloldali–liberális érkezett vissza az Együtt(-PM) táborából –, de ennek ellenére sem beszélhetünk „jobboldali fordulatról” vagy a Critical Mass nemzedékre jellemző önkép – demokratikus elkötelezettség, liberális gondolkodás, elkötelezett zöld gondolkodás – háttérbe szorulásáról. 2015-ben még relevánsnak tartjuk, hogy a Critical Mass nemzedék tipológiájával írjuk le az LMP-s egyetemista-főiskolás fiatalokat, bár kétségkívül konzervatív és rendpárti irányban történő elmozdulást is mutatnak az adatok, de az Együtt–PM felbomlásával értékeit és hátterét tekintve másodszor is összerendeződött a 2011/2012-es tábor.

Összességében a demográfiai, közéleti-politikai aktivizmus, önkép és értékek terén bizonyított hasonlóságok miatt, és a zöld hallgatók körében a bal–jobb, konzervatív-liberális, és konzervatív-mérsékelt skálán történő elmozdulások ellenére sem lehet arról beszélni, hogy alapvető elmozdulás lett volna a korábbi identitásjegyeiktől, azaz 2015-ben még stabilan beazonosíthatóak a Critical Mass nemzedékére jellemző politikai és kulturális sajátosságok.

Irodalom

- Bürkelin, Wilhelm P. (1985): The German Greens: The Post-Industrial Non-Established and the Party System. *International Political Science Review*, Vol. 6, No. 4., 463-481.
- Enyedi Zsolt – Fábián Zoltán – Tardos Márton (2014): Pártok és szavazók, 2002–2014. In: Kolosi Tamás – Tóth István György: *Társadalmi Ríport 2014*. Társi, 532-557.
- Keil András (2012): Adalék a Critical Mass nemzedékről. Az egyetemista-főiskolás LMP-szavazók jellemzése. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere – Budapesti Corvinus Egyetem, 157-183.
- Keil András (2014): Zöldek a felsőoktatásban – Avagy: mit tudunk a magukat zöldnek valló egyetemistákról, főiskolásokról? In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia-radikalizmus-posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere, 196-220.
- Kovarek Dániel (2015): Lehetnek más jelöltjeik? Az LMP bal–jobb tengelyen elfoglalt pozíciója az egyéni választókerületi jelöltek vizsgálatának tükrében. In: Ilonszki Gabriella (szerk.): *Pártok, jelöltek, képviselők*. Budapest, Szabad Kéz, 188-219.
- Republikon Intézet (2013): *Pártok egy évvel a választás előtt*.
- Elérhető: <http://republiikon.hu/media/12152/20130419.pdf>. Letöltés ideje: 2016. 10. 06.
- Soós Gábor (2014): Kétblokkrendszer Magyarországon. Boda Zsolt – Körösi András (szerk.): *Van irány? Trendek a magyar politikában*. Budapest, MTA TK PTI – Új Mandátum, 14-40.
- Szabó Andrea – Kern Tamás (2011): In: Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 37 -80.
- Szabó Andrea – Gerő Márton (2015): *Politikai tükör. Jelentés a magyar társadalom politikai gondolkodásáról, politikai integráltságáról és részvételéről*. Budapest, MTA TK.
- Szabó Balázs (2013): Az új parlamenti pártok szavazóbázisának jellemzői Budapest példáján. *Politikatudományi Szemle*, vol. 22., no. 3. 93-116.